

ОПЫТЪ ВВЕДЕНІЯ НОВЫХЪ РУССКИХЪ ЛИТЕРЪ КАО ПОКУШАЈ УВОЂЕЊА ЛАТИНИЦЕ У РУСКИ ЈЕЗИК*

У раду се излаже преглед анонимне брошуре *Опытъ введенія новыхъ русскихъ литеръ* у којој аутор даје свој предлог увођења латинице у руски језик. Поред тога, даје се и преглед основних типолошких разлика између латинице и ћирилице уз поређење са предложеном абecedом. Посебну целину заузима поређење са *Првим српским букваром* Вука Стефановића Караџића које нам омогућава да сагледамо предложену реформу у ширем контексту и да претпоставимо ко би могао бити њен аутор.

Кључне речи: реформа азбуке, руска абeцeда, латинизација, Вук Стефановић Караџић.

The paper presents an overview of an anonymous brochure named *Опытъ введенія новыхъ русскихъ литеръ* in which the author gives his proposal for the introduction of the Latin alphabet in the Russian language. In addition to this overview, an overview of the basic typological differences between Latin and Cyrillic is given, including a brief comparison with the proposed alphabet. A special section of the report shows a comparison with the *Grammar of the Serbian Language* written by Vuk Stefanović Karadžić, which allows us to look at the proposed reform in a broader context and to present the possible author of this brochure.

Keywords: spelling reform, Russian Latin alphabet, Latinization, Vuk Stefanović Karadžić.

Предмет овог рада је брошура *Опытъ введенія новыхъ русскихъ литеръ* неименованог аутора. У њој аутор износи свој предлог увођења латинице у руски језик. У раду се износи критички приказ дате брошуре уз осврт на њене најважније особености, место које заузима у историји руског језика и личност аутора. Циљ рада је приказивање једног од покушаја увођења латинице у руски језик. Поред тога, утврђивање личности аутора представља један од важнијих задатака.

На првој нeнумерисаној страни брошуре дат је наслов на тадашњој руској ћирилици – ОПЫТЪ ВВЕДЕНІЯ НОВЫХЪ РУССКИХЪ ЛИТЕРЪ, док на четвртој нeнумерисаној страници имамо наслов дат на предложеној реформисаној латиници – ОПЫТЪ ВЕДЕНІЯ НОВЫИ РУССКИИ ЛИТЕР. Пример наслова је сасвим довољан да се утврди неколико типолошких својстава предложене латинизације.

Као прво – прeслoвљавање је непотпуно спровeдeно, јер су појeдина слoва изoстaвљeна (ъ на крају рeчи), штo значи да се рeформa нe тичe искључивo слoвнoг сaстaвa, вeћ и свeукупнoг изглeдa рeчи, пa сaмим тим и брoја слoвa у сaмoј рeчи. Прeмa прaвoпису, дeбeлo јер нa крају рeчи oзнaчaвa да је пoслeдњи

---

* 59. скуп слависта Србије

сугласник у речи тврд. Његово изостављање у финалној позицији – уз претходни договор да се сугласници у речима без њ на крају читају тврдо – не представља готово никакав губитак за фонетску страну језика,¹ али ипак јесте својеврстан преседан с обзиром на дотадашњи свеукупан и уобичајен начин записивања руског језика.² Поред овога, недоследност се огледа и у томе што нису за све графеме пронађена одговарајућа латиничка решења, већ је неколицина њих остављена у изворном облику (овде: *ы* и *я*), што као резултат има мешање дотадашње ћирилице са новоуведеним латиничним графемама и тиме чини да ново писмо има карактер прелазног писма (из ћирилице у латиницу). Као друго – графичко упрошћавање можемо приметити и у поништавању разлике између одређених графема (у датом случају *и* и *і*) са циљем уједначавања графичког приказа истог гласа, а опет науштрб историјског начела у правопису. Као треће – она се не тиче само словног састава, већ сама употреба латинице доприноси и лексичкој латинизацији језика уз неизбежно истискивање словенских речи као непожељних варваризама, нарочито у вишим стилевима. То се огледа у чињеници да је аутор у значењу речи *слово* (графема) изабрао стилски обојену латинску позајмљеницу *литера* уместо уобичајене руске (словенске) речи *буква*. Слово *w* у речи *wedenia* највероватније представља грешку (или намеру) словослагача, с обзиром на то да није наведено као предложено слово у самој брошури.

Алтернативни наслов са поднасловом се налази на другој нумерисаној страници и гласи *Новыя усовершенствованныя литеры для русскаго алфавита или Удобнѣйшее средство, учиться чтенію и письму Русскому, даже и иностранцамъ, приспособленное вмѣстѣ къ изученію всѣхъ Европейскихъ алфавитовъ, Съ приложеніемъ нѣкоторыхъ историческихъ замѣчаній о употребленіи буквъ у Древнихъ и Новыхъ народовъ*. За разлику од наслова, није дат у латиничкој транскрипцији.

Из овога се види да је основна намера аутора да направи најлакши могући систем записивања руског језика који би уједно био добро усклађен са осталим европским писмима и који би истовремено омогућио лакше и ефективније усвајање самог писма. Међутим, под „свим европским азбукама” аутор подразумева искључиво различите врсте латиница које користе европски народи, док је истовремено склон искључивању свих равноправних ћириличких графема уз потпуни престанак коришћења свих преосталих грчких слова која немају засебну гласовну вредност у руском језику. Одбојност према ћирилском наслеђу аутор неће крити ни у следећим пасусима.

У предговору аутор наводи да су га на реформу писма навеле породичне обавезе, тачније – васпитавање деце. Сходно томе, субјективни циљ реформе би начелно требало тражити у педагошки мотивисаном олакшавању првих ко-

¹ Изузетак представљају речи које почињу сугласником коме претходи тврд сугласник на крају претходне речи (најчешће проклитикѣ).

² Нарочиту занимљивост представља чињеница да тадашњи руски језик доследније и конзервативније бележи њ и од самог црквенословенског, који у појединим случајевима (предлози или морфемска граница између префикса и корена речи) допушта изостављање њ или његову замену пајерком.

рака у учењу, тј. у лакшем усвајању писма и правописних правила. На тај начин би се уштедело непроцењиво време које би могло бити искоришћено за утврђивање у наукама, те би стога свако ко је пријатељ општег просвећења у држави морао имати обзира према оваквој замисли. Свој узор и претходника види у Петру Великом и у тековинама његовог подухвата стилске (и у мањој мери графемске) латинизације ћирилице, која је у неколико наврата била остварена почетком XVIII века. Тако формални циљ постаје наставак Петровог рада и што је могуће већа усклађеност са латиницом уз обавезно увођење другачијег начина учења азбуке. Олакшавање и промена приступа учењу азбуке се огледа и у томе што би се познавањем латинице уштедело време и при учењу других европских језика, јер би ученицима њихово писмо већ било познато. Наравно, ово се односи искључиво на језике који се пишу латиницом, јер би у другом случају оваква реформа имала супротно дејство. Аутор отклања могућу дилему називајући латиницу *римским* или *европским* словима. Оваква карактеризација латинице сведочи о културној подлози аутора и његовим нескривеним намерама. Проглашавајући латинично писмо европским, притом обавезно искључујући из овог опсега остале две велике европске писмености (ћирилску и грчку), аутор показује да своју земљу и њену историју у ширем смислу не доживљава као део европске културе и цивилизације. Тако би промена писма била неизбежан део прикључивања Русије културним токовима западноевропских народа, при чему се самом писму очигледно придаје прворазредан цивилизацијски и симболички значај и улога, далеко испред наизглед у први план истурене основне улоге писма у бележењу гласова једног језика. Самим тим руска слова не постају *усавршена* променом њихове фонетске вредности или усклађивањем са гласовима тадашњег руског језика, већ даљом стилизацијом и преиначавањем – самом квантитативном и квалитативном променом кода и његове цивилизацијске припадности и симболичког значаја. На то указује и употреба синтагме *вовсе уничтожитъ* која нам јасно предочава каква би судбина чекала она слова која се аутору учине сувишним, као што се пре више од века пре тога десило у реформи Петра Великог.³

Главни део брошуре почиње похвалом азбуци која се сматра једним од највећих достигнућа људског духа. Услед њене важности за човека, њен наставак је најчешће приписиван одређеним божанствима. Почетак словенске писмености се приписује солунској браћи Ћирилу и Методију који су је за потребе посланства у Великој Моравској направили на основу грчког писма додавши му слова: Б, Ж, Ш, Щ, Ђ, Ђ, Ю, Я и Ж. Међутим, ово набрајање је непотпуно, пошто аутор није навео слова S, Ц, Ч и А која су такође чинила саставни део првобитне азбуке.⁴ Даље се наводи како су ова слова (уз одређене измене) и даље у употреби у Русији, Влашкој, Молдавији, Бугарској, Србији итд.

³ Петар Велики се, пре свега, побринуо за то да у новој ћирилици не буде грчких слова која немају засебну гласовну вредност у руском језику.

⁴ Изостављање малог јуса (А) може се приписати и томе што су се велики (Ж) и мали јус често доживљавали као варијанте једног истог слова (иако су имали јасно разграничену гласовну вредност), док је изостављање остала три слова највероватније последица превида.

Да је управо азбука, као најкраћи и најједноставнији начин записивања, највеће достигнуће и да је неупоредиво једноставнија за бележење људских гласова, аутор види пре свега у историјској еволуцији која је од првобитних сликовних писама начинила данашње познате азбуке. Као прелазну варијанту између сликовних писама и азбука аутор види слоговна писма, као што је етиопско. Врхунац овог напретка и највеће достигнуће људског ума на овом пољу јесте стварање азбуке, *најпростијих знакова*. Ово се не огледа искључиво у графичкој једноставности, већ и у самом броју слова. Латинска (или и француска) азбука садрже по 25 слова,⁵ док руска азбука садржи 35 слова,⁶ од којих је готово четвртина, према мишљењу аутора, потпуно сувишна.⁷ Овде се превиђа чињеница да је латиница у француском језику историјска писменост која није прилагођена гласовном саставу француског језика, те да је разлика између говора и писма у француском неупоредиво већа него у руском.

Поменуто предност латинице, као најкраће и најједноставније азбуке, аутор види као одлучујући разлог за њено прихватање у читавој Европи и просвећеном свету.⁸ Овде се, још једном, као кључна разлика између Русије и Европе наглашава цивилизацијска подела на просвећене и непросвећене земље и народе, где Русија припада овој другој групи.

Увођење нових слова се пореди и са ранијим увођењем арапских цифара за записивање бројева. Према мишљењу аутора, од тога је савременицима виша математика постала доступнија и лакша него што је аритметика била за њихове претке.

Предности латинице се огледају и у томе што би руским штампаријама биле доступне различите врсте слова које се израђују у свим европским престоницама. Мотивацију за промену писма аутор налази и у жељи „да странци више не гледају на руска слова као полуазијатска”.

Најважнији део критике упућен је дотадашњем начину обучавања читању. Деца су морала да запамте назив сваког слова,⁹ потом да у траженој речи наведу редом називе свих појединачних слова, па тек онда да изговоре и саму реч.

⁵ Разлика у односу на савремену стандардну латиницу од 26 слова јесте та што се по традицији у састав латинице која се користи за записивање латинског и романских језика не убраја слово *w* које се првобитно искључиво користило за записивање германских језика.

⁶ У односу на садашњу руску азбуку која има 33 слова, у састав тадашње азбуке су улазила и слова *i*, *ъ*, *Ѡ* и *ѵ*, док су слова *й* и *ѣ* такође била у употреби, али нису сматрана за засебне графеме, већ за варијанте *и* и *е*.

⁷ Строго узевши, ни сама латиница за латински језик и поред свих усавршавања и дорађивања никада није била чиста азбука, с обзиром на то да је садржала графеме које су означавале два гласа (*x*) или графеме које су означавали један те исти глас у различитим положајима или у речима различитог порекла (*c*, *k*, *q* или *i*, *y*).

⁸ Стварни разлог успеха ширења латинице у средњовековној Европи јесте јачање политичког утицаја римске цркве, па самим тим и латинице као њеног културног кода. Заједно са њеним ширењем почело је истискивање магичних писмености (германских народа, келтских народа, Словена и Мађара), иако су неке од ових писмености (нпр. ирски огам) имале мањи број слова од латинице и биле далеко прилагођеније гласовном саставу језика.

⁹ У ћирилици су то: аз, буки, вједи, глагољ...

Поучен примером немачке школе у Вајсенфелсу коју је имао прилику да посети, аутор саветује како би најисправније и најлакше било памтити искључиво како се слова читају, без додавања икаквих назива.

Да би оваква замисао била остварена, потребно је коренито променити изглед и састав азбуке. Аутор предлаже да 11 слова остане као и раније, шест њих да добије друго значење и десет њих да добије други облик. Осам слова треба да буде уништено, што ће рећи да у новој руској азбуци остаје укупно 27 слова.

У првом реду табеле су приказана ћириличка слова која се нису нашла у новој азбуци, а у другом реду њихови латинички еквиваленти.

А	Б	В	Г	Д	Е	Ђ	Э	Ж	З	И	І	Ѳ	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Ө	Х	Ц
A	B	V	G	D				J	Z		I		K	L	M	N	O	P	R	S	T	U	F		H	C

Прилог 1.

Разлика између *e*, *ѳ* и *э* била би надомештена одговарајућом употребом дијакритика уз графему *e*, док би разлике између *и*, *і*, *Ѳ* и *ф*, *ө* биле неутрализоване. Оваква одлука је делимично последица чињенице да у латиници не постоје засебне графеме које би доследно могле пренети овакву разлику, а делимично и саме жеље аутора да доследно спроведе фонетско начело и тиме олакша правопис.

На предложена латиничка слова треба још додати пет слова ћирилице која остају непромењена: *ч*, *ш*, *ы*, *ю*, *я*; што значи да ван азбуке остају: *и*,¹⁰ *ѳ*, *ѳ*, *ѳ*,¹¹ *э*, *ө*, *Ѳ*. Тако би латиница за руски језик коначно добила овакав изглед:

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii İ Jj Kk Ll Mm Nn Oo Pp Rr
Ss Tt Uu Vv Zz Чч Шш Ыы Юю Яя

Из приложеног се види да је аутор очувао поредак слова латинице додавши им на крају преостала ћириличка слова. На сличан начин је била уређена

¹⁰ Пошто се *й* није сматрало засебном графемом, његова замена није ушла у разматрање, премда је доследно замењено еквивалентним знаком *ı* као што се види у датом прегледу азбуке. Овакав начин бележења краткоће нема већег ослонца у латинској традицији. Коришћење слова *ı* је карактеристично за записивање дијалекта кримскотатарског језика који се говори у Румунији. Занимљиво је и да је замисао о избацивању слова *и* из ћирилице нешто касније заживела у Белорусији, тако да данас од свих савремених ћирилица једино белоруска нема ову графему, уз истовремено задржавање слова *й*.

¹¹ Иако се у већини великоруских дијалеката изговор гласа *ѳ* у потпуности изједначио са изговором гласа *e*, избацивање овог слова је довело до још већег графичког удаљавања руског језика од црквенословенског и од суседних језика насталих од староруског, што је нанело штету језичком јединству. Оваквим уједначавањем је створен и одређен број хомографа који сами по себи представљају потешкоћу за успешно тумачење и разумевање писаног текста.

и првобитна ћирилица, којој су на самом крају била остављена четири грчка слова која немају одговарајућу јединствену гласовну вредност у словенским језицима. Будући да се латиница користи за записивање европских језика који припадају различитим групама и породицама, гласовна вредност појединих слова може варирати. За наше разматрање типа предложене латинице ћемо искористити слова *C*, *G* и *J*.¹² Латинско слово *C* настаје од грчке геме (*Γ*) и у латинском језику слово има фонетску вредност ћирилског слова *К*, док се у фонетској вредности слова *Ц* користи код словенских народа који су прихватили латиницу. Графичком прерадом истог словног знака настаје слово за бележење његовог звучног парњака – *G*.¹³ На сличан начин, слово *J* настаје као прерада слова *I*, те би стога било очекивано да добије гласовну вредност *И*, док је у овој азбуци добило гласовну вредност *Ж* која је карактеристична за француски језик. Из наведеног се може закључити да оваква латиница своје узоре проналази у другим тадашњим словенским латиницама и у француској латиници. Поред тога, и само новостворено писмо је мешовитог типа, јер аутор не прерађује ћирилицу у потпуности, већ задржава пет њених графема. Одлука да се задрже *ч* и *ш* највероватније је мотивисана чињеницом да у изворној латиници не постоје одговарајуће графеме, док би се могуће увођење решења спроведеног у чешком писму (*č*, *š*) унеколико косило са основном замишљу аутора о графичком упрошћавању знакова које подразумева да се било какви надредни знаци избегавају уколико је то могуће. Поред тога, аутор сматра да би даље гласовно раслојавање (нпр. *ч* као *ти*) довело до губитка јасности, иако би се тиме смањило број слова.¹⁴ Водећи се овим начелом, остаје нејасно зашто слово *ы* није замењено латинским *у* које није добило своје место у новој латиници. Могуће искључивање слова *ю* и *я* би отворило читав низ проблема који се тичу бележења меких сугласника у руском језику, чиме би сама успешност предложене реформе и једноставност дотадашњег бележења меких сугласника биле доведене у питање.¹⁵

Одбацивање осам слова аутор правда њиховом непотребношћу. Слово *ц* се увек може заменити диграфом *сч* или *шч*; осмичрно *и* је сувишно, јер се увек

¹² Слова су наведена у верзалу ради боље прегледности приказа њихових графичких својстава.

¹³ Овакво сагледавање порекла одређених графема води у прилог тези да латиница прати логику развоја латинског језика и да је првенствено створена за записивање његових гласова, чиме се јасно види њена неусклађеност са словенским језицима и то првенствено на пољу њиховог развоја и гласовног састава. Тиме је свако увођење латинице у језике који не припадају романској групи у одређеној мери праћено произвољношћу.

¹⁴ Увођење диграфа какви постоје нпр. у пољској и хрватској латиници доприноси смањењу броја слова у азбуци, док са друге стране незнатно усложњава правописна правила и у појединим случајевима доводи до слабије прегледности услед превеликог броја узастопних сугласничких графема које тако отежавају читање.

¹⁵ Доследно увођење засебних графема за меке сугласнике (као што је то урађено у Вуковој реформи српске ћирилице) и стварање праве азбуке било би превише захтевно јер готово сви тврди руски сугласници имају и своје меке парњаке. Таква азбука би имала више од 40 слова. То је нарочито отежано чињеницом да би се за скоро свако од њих морало пронаћи ново графичко решење, пошто су овакви начини записивања углавном непознати у ћирилској традицији.

може заменити десетеричним *i* које после Петрове реформе изгледа идентично као и латиничко;¹⁶ услед истоветности изговора нестаје и ижица (*v*), чија се гласовна вредност своди на *u*, уз занемаривање чињенице да се на појединим местима чита и као *v*; изоставља се и њ на крајевима речи, док се унутар речи замењује цртицом (-); уместо њ се пише апостроф (‘) и *ø* постаје *f*. По угледу на француске дијакритике, аутор се одлучује да слова *э*, *е* и *ѣ* редом замени са *e*, *è* (*e* са грависом) и *ê* (*e* са циркумфлексом).¹⁷ Слово *ě* (*e* са дијарезом) би остало непромењено. Као што аутор наводи, оно је корисно искључиво за децу која уче да пишу и да читају и за странце, пошто одраслим говорницима само показује како би требало изговорити овај глас у одређеним случајевима. За нас је важна примедба да је његова употреба и у тадашњем руском била спорадична и неуједначена.

У закључку се спомиње да се недостаци ћирилске азбуке најбоље виде у томе што ју је могуће упростити и заменити латиницом, која, поред свих наведених епитета, овде добија и одредницу писма које је у општој употреби.

За сам крај аутор даје примере краћих текстова на европским језицима (немачки на готици и латиници, пољски, латински, италијански, енглески и француски) и њихов превод на нову руску латиницу. Као последњи је дат одломак из дела Н. И. Гњедича на латиници. Графичке замерке новој латиници би се могле тицати прегледности појединих скупова слова и чињенице да овакво писмо није до краја уједначено и да представља мешавину латинице и ћирилице. У ћирилици се испред самогласника и слова *й* ради боље прегледности користило десетерично *i*,¹⁸ *нпр.* *возраженіі*; латиница не пружа овакву могућност и користи две варијанте исте графеме једну до друге – *voztajenii*. Приметно је и неуједначено бележење меког знака час додавањем акута на поједина слова, час писањем предложеног апострофа, а понегде и његовим потпуним изостављањем. Тако за *здѣсь*, *есть ли*, *утѣшатъ*, *благословлять*, *день*, *уменьшитъ*, *грудъ*, *повелитель* и *скончалась* имамо *zděs', est'li, utěuat, blagoslovlyat, deň, uteňiuit', grud', povelitel' и skončalas*. Овакав начин записивања се може мотивисати жељом за још краћим изразом и употребом слова са дијакритикама која већ постоје у пољској латиници. Тиме се образлаже и неписање акута изнад *t*, *d* и *l*, јер таква слова не постоје. У супротном се све може приписати и грешкама словослагача. У једној речи је дошло и до мешања двају парова сличних слова (*i*, *ĩ*; *e*, *ê*) у употреби – *neterpelivoi* уместо очекиваног *neterpêlivoi*. У другој се може приметити погрешно бележење предложеног акцента – *poëzia* уместо *poèzia*. Овде се у ширем смислу дају сагледати мане слова која садрже дијакритике и апострофе, јер они у односу на саму графему представљају

¹⁶ Десетерично *i* је изворно ћирилично слово. Његово графичко уједначавање са истим латиничким словом се огледа у томе што се после Петрове реформе пише са једном тачком, док се пре тога обично писало са двама тачкама (*і*) или без тачке (*i*).

¹⁷ Судаћи по текстовима који су касније изложени и дати као примери, аутор је овде највероватније грешком заменио *e* и *è*. Доследна примена написаног би била и графички неоправдана и захтевна узимајући у обзир несразмерност у учесталости ових двају слова.

¹⁸ Ово решење је укинато изbacивањем десетеричног *i* у реформи правописа из 1917. године, чиме су посредно спроведене неке од идеја изложених у овој брошури.

помоћно средство, па се услед тога у пракси често заборављају и изостављају.¹⁹ Одлука о употреби дијакритика је можда и донесена у складу са намером да се наведене графичке разлике током времена лакше превазиђу и пониште. У преводу пољског текста се највероватније под утицајем пољске латинице поткрала грешка у бележењу гласа *v* у речи *Welikago*.

Сличности са *Првим српским букваром* Вука Караџића се могу приметити већ у наслову. Оба ова дела почињу речју *оглед*. Посетимо се, Вук је свој *Оглед српског буквара* објавио у *Даници* за 1827. годину.

Што се основног текста тиче, и Вук и аутор брошуре покушавају да прикажу како је најједноставнији начин обучавања читању онај који не изискује да се памте читава дотадашња имена слова и да се према томе сриче свака реч пре него што се прочита. Такође, ни један ни други нису задовољни ни читањем по слоговима, поготово не аутор брошуре, који слоговно писмо сматра мање савршеним од азбучног, а латински начин читања са додатим самогласницима уз сугласнике потпуно произвољним.²⁰

Разлика је у томе што је Вуков предговор буквару сажетији. Аутор брошуре пише пространије и детаљније о свакој од теза које је узео у разраду; даје класификацију писама које је навео, даје и мало шири увод о почецима словенске писмености, неке историјске детаље и догађаје које сматра важним за руску писменост (нпр. реформу Петра Великог).

Преглед најважнијих и најучљивијих сличности двају текстова дат је у следећој табели:

<p>Што су гођ људи на овоме свијету измислили, ништа се не може испоредити с <i>писмом</i>.</p>	<p>Изъ всѣхъ изобрѣтеній, дѣлающихъ честь уму чловѣческому, едвали не занимаетъ первое мѣсто – изобрѣтеніе Алфавита, или слышимые звуки выражать въ немногихъ словахъ буквами.</p>
<p>то је наука, која ум љуцки готово превазилази, и могло би се рећи, да је онај, који је први њу измислио, био више Бог, него човек.</p>	<p>Сіе важное искусство, немногими чертами изображать для глазъ безчисленные звуки, выдумка, требующая удивительнаго разума, и столь непонятная для обыкновенныхъ людей, что они вездѣ приписывали богамъ изобрѣтеніе оныхъ:</p>

¹⁹ Пример који потврђује ово правило је и савремена употреба тзв. ошишане латинице за записивање српског језика.

²⁰ нпр. те, еф, ем, ен итд.

<p>Тако учитель, који је рад кога најлакше да научи читати, ваља да му не казује никака имена слова, него само њиове гласове, које имају у читању; па онда нема срицања, него, како се познаду слова, одма се може читати.</p>	<p>Важнѣйшая выгода, отъ принятія сего способа, есть возможность скорого изученія: азбуки, складовъ и чтенію;</p>
<p>но колика је моја радост била, кад сам прошавше године у Али (Halle), у ондашњој славној и на далеко чувеној сиротињској кући, виђео, да иљаде ђеце тако уче читати (Карацић 1827: 1–3)!</p>	<p>При входѣ въ селеніе особенное наше вниманіе привлекла Русская надпись на вывѣскѣ дома: учебное заведеніе, оставшаяся послѣ компаніи 1814 года, узнаемъ, что это деревенская школа; входимъ и воображаемъ, что насъ встрѣтитъ какой нибудь Шульмейстеръ съ крагеномъ, съ пудренымъ парикомъ и съ скучными Педантскими мѣлочами, что и дѣйствительно было на дняхъ; но противоположность была совершенная: двое учителей одинъ Пасторъ, другой его родственникъ и учившійся студентомъ въ ближнихъ Университетахъ въ Лейпцигѣ и Галлѣ, привели въ удивленіе порѣдкомъ и устройствомъ училища, по правилу: ничего съ излишкомъ (Неизвестный автор 1833: 5–23).</p>

Прилог 2.

Из свега што је до сада наведено, првенствено због сличности брошуре и Првог српског буквара, можемо закључити да је аутор брошуре морао барем прочитати Вуково дело, тј. имати код себе *Даницу* за 1827. годину у којој је *Оглед буквара* штампан. Пре свега ћемо се окренути Русима и контактима које је Вук остваривао са њима за време састављања буквара и непосредно пре и после тога.

Једно од имена које се често помиње у Вуковој преписци из тог времена јесте и име Пјотра Ивановича Кјопена (Пётр Иванович Кёппен), руског академика и члана Слободног друштва љубитеља руске словесности. У писму Копитару од 19. 11. 1823. Вук пише: „Драго ће ми бити ако се с Ке(пе)ном састанем (само да се на мимоиђемо, тј. да се ја не десим у Али кад он у Липиску дође, а док он дође у Алу, ја да не отидем у Липиску)” (Карацић 1987: 318). Даље, нешто

касније Грим пише Вуку 25. 1. 1824: „Господин Кепен, којега познајете, био је овде (у Каселу) неколико дана, и донео ми је понеку словенску новост, не могу да га пустим да оде, а да Вас не поздравим по њему пошто свраћа и у Хале. (...) Кепен се управо одлучио да иде најпре у Гетинген, а отуда опет овамо, хоће да се задржи још и у Вајмару, Готи и Јени, дакле тешко да ће стићи у Хале пре 14 дана” (1987: 392–393). На то му Вук одговара: „Хвала Вам што сте ми писали по господину Кепену (већ сам добио једно писмо за њега из Кијева, надам се да ћу га срести у Вајмару 14-ог)” (1987: 401). Да ли управо отуда потиче сличност описа боравка у Немачкој који срећемо и код Вука и у брошури? Да Вук није заборавио Кјопена сведочи и писмо Копитару од 17. 7. 1826: „Кажите Кепену за мене, да сам рад зиму провести у Бечу с фамилијом, и утом ћу гледати да издам један *Lesebuch*²¹ и нову Српску Граматику, па ћу на прољеће преко Далмације у Црну Гору” (1989: 241). Вук, дакле, преко Копитара обавештава Кјопена о својој издавачкој делатности. Ипак, најважније писмо од свих је оно које је Вук упутио самом Кјопену 4.1.1827. У њему наводи да му шаље најважније чланке и „целу Даницу” за 1827. годину.²² Кјопен је, према томе, могао да прочита читав *Буквар* пре него што је *Даница* уопште званично стигла у Русију. Које још чињенице из живота Кјопена указују на њега као на могућег аутора брошуре? Његова заинтересованост за латиницу код Словена се може објаснити и чињеницом да је управо он издао Брижинске споменке, најстарије сачуване словенске документе на латиници. Поред тога, у брошури постоји једна графика која има мотиве јасно повезане са географијом. На 31. страни су глобус, шестар, свици, пера и две књиге са натписима „ГЕОГРАФИЈА” и „PLAN” (Неизвестный автор 1833: 31). Подсећања ради, управо је Кјопен био један од оснивача Географског друштва и његов дугогодишњи члан. Не треба занемарити ни чињеницу да је Кјопен био Немац пореклом и да можда управо одатле потичу похвале немачкој трудољубивости и уредности које налазимо у брошури.

Цитирана литература

Караџић, Вук Стефановић. Први српски буквар. Беч: Штампарија Јерменскога намастира, 1827.

[Karadžić, Vuk Stefanović. Prvi srpski bukvar. Beč: Štamparija Jermenskoga namastira, 1827.]

Караџић, Вук Стефановић. Преписка II (1822–1825). Београд: Просвета, 1987.

[Karadžić, Vuk Stefanović. Prepiska II (1822–1825). Beograd: Prosveta, 1987.]

Караџић, Вук Стефановић. Преписка III (1826–1828). Београд: Просвета, 1989.

[Karadžić, Vuk Stefanović. Prepiska III (1826–1828). Beograd: Prosveta, 1989.]

Неизвестный автор. Опыт введения новыхъ русскихъ литеръ. Москва: Типографія Августа Семена, 1833.

[Neizvestnyĭ avtor. Opyt’ vvedeniĭa novykh’ russkikh’ liter’. Moskva: Tipografiĭa Avgusta Semena, 1833.]

²¹ читанку

²² „Важнѣйшія статьи (теперь уже *цѣлую*; но *непреплетену*) моей Даницы за 1827^{мой} годъ” (Караџић 1989: 372).

Никола Јанкович

ОПЫТЪ ВВЕДЕНИЯ НОВЫХЪ РУССКИХЪ ЛИТЕРЪ КАК ПОПЫТКА ВВЕДЕНИЯ ЛАТИНИЦЫ В РУССКИЙ ЯЗЫК

Резюме

В брошюре *Опыт введения новых русских литер* анонимный автор представил свою идею введения латиницы в русский язык. Важной частью брошюры является авторский взгляд на предыдущее развитие русской орфографии, вместе с обзором западноевропейских моделей и сравнением с ними. Его предложение, в принципе, мотивировано идеей создания упрощённого алфавита, который мог бы сэкономить время на начальных этапах обучения родному языку.

В статье представлен критический обзор данной брошюры, подан анализ ее важнейших особенностей и указано место, которое она занимает в истории русского языка. Отмечено заметное сходство между брошюрой и *Первым сербским букварём* Вука Стефановича Караджича. Учитывая это сходство, можно предположить, что автор и Вук Караджич были знакомыми или сотрудниками. Данный факт дает основание для попытки установить имя автора брошюры с помощью данных из переписки Вука Караджича.

Ключевые слова: реформа алфавита, русский алфавит, латинизация, Вук Стефанович Караджич.